

Философи, шашин судлал-ХІV
ТЭВЧЭЭРИЙН ТУХАЙ ФИЛОСОФИ ЕРӨНХИЙ ТОДОРХОЙЛОЛТ
ТОМЁОЛОХ АСУУДАЛД

Ц.Гомбосүрэн Доктор (Sc.D), профессор

Г.Ичинноров (Докторант)

МУИС. НШУС

Философийн тэнхим

Түлхүүр үг: тэвчээр, тэвчээрийн субъект, тэвчээр хэрэгжих механизм

Товч утга: Тэвчээр гэж юу болох тухай философийн ерөнхий тодорхойлолт томъёолох нь. Нийгмийн амьдралын хүрээ тус бүрт тэвчээр хэрэгждэг онцлогийг хэрхэн авч үзэх нь. Тэвчээр бол нэг талаар үнэлэмж, нөгөө талаар үйлдлийн арга гэж үзэх бололцоог үндэслэн тайлбарлав.

Тэвчээр бол бодгаль хүн, улмаар бүлэг хүн, тухайн улсын нийт хүн ам зэрэг өөр өөр хүрээ ба төвшний нийтлэгийн үйл ажиллагааных нь янз бүрийн төрөлд хамаарч буй хүмүүс хоорондын харилцаанд хэрэгжих үндэс ба шаардлага бүхий байдаг соёлын хэм хэмжээ мөн. Тэгээд бас нийгмийн амьдралын улс төр, эдийн засаг, нийгмийн социаль харилцаа, оюуны амьдрал зэрэг аливаа хүрээнд тэвчээр нь соёлын үзэгдэл мөний хувьд өөр өөрийн онцлогтой байдаг. Тухайлбал тэвчээр нь орчин үед:

- үндэсний уламжлал, ёс суртахуун, янз бүрийн итгэл үнэмшил, соёлын уламжлал, даяаршлын нөхцөл, улс төрийн итгэлцэл зэрэгт харилцааны хийгээд соёлын нэг гол элемент болж байна.

- улс төрийн амьдралд бол мөрдөж буй төрийн хууль, тогтоомжуудын хэм хэмжээг нэгэнт өөрчлөгдөөгүй байгаа нөхцөлд сахин баримтлахтай;

-эдийн засгийн амьдралд бол зах зээлийн харилцаанд үйл ажиллагаагаа зохицуулахтай;

- нийгмийн харилцааны хүрээнд бол өрсөлдөөн, тэмцэл, дарангуйллыг биш, харин зэрэгцэн оршихуй, эв найрамдал, түншлэл, харилцан бие биенээ хүндлэх, зөвшилцөхийг чухалчлахтай;

- оюуны амьдралын хүрээнд бол үзэл санааны олон ургальч зарчмыг мөрдөхтэй тус тус холбогдон хэрэгждэг гэж болох юм.

Тэвчээрийг ийм өргөн хүрээнд хэрэгждэг гэж үзэх нь түүний тухай ерийн ухамсрын төвшний ба онолын төвшний, бас явцуу ба өргөн ойлголт байдаг гэж үзэхийг шаарддаг. Тэвчээрийн тухай ерийн ухамсрын төвшний ойлголт нь хүн төрөлхтний өдөр тутмын амьдралд аяндаа хэрэгждэг ёс суртахууны хэм хэмжээг илэрхийлдэг гэж түүнийг тайлбарлахад хүргэж байна.

Манай хэлний тайлбар толиуд дахь “тэвчээр” гэдэг үгний утгыг тайлбарласан байдал нь чухамхүү ердийн ухамсрын төвшний ойлголтыг илэрхийлсэн байдаг гэж болно. Жишээ нь, 2008 онд ШУА-аас эрхлэн гаргасан “Монгол хэлний дэлгэрэнгүй тайлбар толь”-д болон түүний хураангуй “Монгол хэлний тайлбар толь”-д “тэсвэр”, “тэвчээр”, “хүлцэл”, “хүлээц” гэдэг үгнүүдийг ижил утгатайг заажээ.⁷⁸ Тухайлбал, энэ номонд “хүлээц” гэдэг үгийг анх удаа тайлбарлан монгол хэлний үгсийн санд оруулсан байв. Уг тайлбар тольд “хүлээц” гэдэг үгийг “юманд уужуу тайван, тэвчээртэй, ухаантай хандах зан”⁷⁹ хэмээжээ.

Бас Өвөрмонголын ардын хэвлэлийн хорооноос 1997 онд эрхлэн хэвлүүлсэн “Монгол хэлний толь”-д “хүлцэл”-ийг *биеэ барих тэсвэртэй зан*⁸⁰ гэсэн бол 1988 онд Өвөрмонголын ардын хэвлэлийн хорооноос эрхлэн гаргасан “Хорин наймтын тайлбар толь”-д “хүлцэл”-ийг *аливаа хэрэг явдалд тэсвэрлэх чадвар, бусад хэдий чинээ хорлол хөнөөл үйлдэвч хариуд өчүүхэн төдий үл унтууцахыг хүлцэл хэмээмөй*⁸¹ гэжээ. Я.Цэвэл зохиогчтой “Монгол хэлний товч тайлбар толь”-д: “тэвчээр”-ийг *хүлцэл, тэсвэр, тэвчээр сайтай байх* гэсэн бол “хүлцэл”-ийг *тэсвэр хатуужил, ямар нэгэн хилэнтэй, хорсолтой, халтай зүйл тохиолдовч түвдэн тэсвэрлэх чадвар*⁸² хэмээн тэмдэглэжээ.

Дээр дурдсан тайлбарууд бол ерийн ухамсрын төвшний ойлголтыг илэрхийлжээ гэсэн дүгнэлтийг бид хийхэд хүргэсэн юм.

“Тэвчээр (tolerance)” гэдэг үгийг онолын ойлголтын нэр болгон хэрэглэх үед түүний өргөн ба явцуу хоёр утга илэрдэг.

Бид “тэвчээр” хэмээн орчуулж буй “tolerance” гэдэг философи нэр томъёоны түүхэн гарлыг товч дурдъя. Ингэх нь уг нэр томъёо, түүгээр илэрдэг категори (ерөнхий ойлголт) хоёр утга зүйн хувьд аль хэр тохирч буйг мэдэхэд тодорхой ач холбогдолтой гэж бид үзэж байна.

Анх латин хэлнээ хэрэглэглэж байсан *tolerantia* нь “идэвхгүй хүлцэл”, “зовлонг тэвчих” гэсэн утгатай байснаа ХҮI зуунаас хойш бусдад “хүндэтгэлтэй хандах”, “зөвшилцөх”, “ойлголцох” гэсэн агуулгаар баяжиж иржээ. Энэ нь ХVІІІ зууны францын хувьсгалаас хойш Европын нэлээд орны төрөөс шашныг хүлээн зөвшөөрч, буулт хийх зарчмыг илэрхийлсэн байна. Улмаар ХІХ зуунаас хойш тухайн асуудлаархи өөр өөр агуулга бүхий тайлбараас альтернативуудын хооронд сайтар тунгаасан шийдвэр гаргах арга гэх мэт олон утгаар уг нэр томъёо өргөжин тэлж иржээ. Англи хэлнээ хэрэглэгддэг *tolerance* хэмээх үг нь бие хүн аливаа юмыг эсэргүүцэлгүйгээр ойлгох чадварыг, франц хэлнээ хэрэглэгддэг

⁷⁸ Монгол хэлний тайлбар толь. Хоёр дахь хэвлэл. Эрхлэн гаргасан Б.Баярсайхан. Улаанбаатар., 2011. 1214, 1575 дахь талууд

⁷⁹ Мөн номын 1575 дахь талд үүнийг үзнэ үү.

⁸⁰ Норжин.Ц. Монгол хэлний толь. Өвөрмонголын ардын хэвлэлийн хороо. Хөх хот., 1997. 174 дахь тал

⁸¹ Хорин наймтын тайлбар толь. Өвөрмонголын ардын хэвлэлийн хороо. Хөх хот., 1988. 63 дахь тал

⁸² Цэвэл.Я. Монгол хэлний товч тайлбар толь. Улаанбаатар.,1966. 45 дахь тал

tolérance хэмээх үг нь бусдын эрх чөлөөг хүндэтгэх, улс төрийн болон шашны үзэлд хүлээцтэй хандах байдлыг тус тус онцлон тэмдэглэдэг тал бас бий аж.

Оросын эрдэмтэн В.И.Даль: толерантность, терпимость хэмээх үгс адил утга зааж байдаг⁸³ талаар дурьджээ. Орос-монгол хэлний толь бичгүүдэд толерантность гэсэн үг байхгүй гагцхүү терпимость хэмээх үгийг орчуулан бичсэн байна. Гагцхүү Б.Алтангэрэлийн “Англи-Монгол” толь бичигт *tolerant-* /хүлцэл, тэвчээр, тэсвэр/; терпимость-(хүлцэл, тэвчээр, тэсвэр) хэмээн орчуулжээ. Харин манай судлаачид “tolerance-терпимость” гэдэг нэр томъёог зонхилж “тэвчээр” хэмээн орчуулж иржээ. Бас англи нэрийг нь орчуулахгүй ашиглах тохиолдол цөөнгүй байдаг.

Зарим зохиогч “tolerance” гэдэг үгийг “хүлээц” гэх мэт өөр үгээр орчуулах санал гаргаж байсан удаатай. Мөн орчуулгагүй ашиглах санал гардаг юм.

Харин бид тайлбар толинууд дахь заалтуудыг болон мэргэжлийн хүмүүсийн дээрх өөр өөр саналыг эргэцүүлэн шинжээд дараах шийдэлд хүрсэн болно. Үүнд: нэгдүгээрт “tolerance” гэдэг үг философийн, түүний дотор ёс зүйн онолын нэг нэр томъёо мөнийхөө хувьд хамгийн янз бүрийн хүрээний, боловсролын өөр өөр түвшин бүхий уншигч нарын сонирхдог асуудалд ашиглагддаг тул түүнийг орчуулдаг байхыг зарим хүн зөвлөдгийг дагаж буй болно. Хоёрдугаарт, өмнө дурдсанчлан “тэвчээр”, “хүлээц” гэх мэт үгс бол үгийн сангийн утгаараа ойролцоо санаа илэрхийлдгийг монгол хэлний тайлбар толиудад өгүүлсэн байдгийг бид харгалзаж байна. Энэ нь утгаа аль ч үгээр нь “tolerance” гэдэг нэр томъёог орчуулж болно гэсэн үг юм. Энд бас лингвистик философи: үгийн утга бол түүний хэрэглэгдэх аргаар тодорхойлогддог гэдгийг дурдахад тохиромжтой байна⁸⁴. Гэхдээ үгийг сонгоход уламжлал чухал ач холбогдолтой байдаг гэж энэ философи бас тэмдэглэжээ⁸⁵. Үүнийг харгалзвал манайд уламжлал (узус) болж ашиглагдаж ирсэн нь “тэвчээр”, “тэсвэр”, “хүлээц” гэх мэт үгс ижил утгаар хэрэглэгддэг тохиолдолтой ч “тэвчээр” нь бусдынхаа утгыг өөртөө багтаадаг өргөн утга бүхий нь дээр дурдсан толь бичгүүдийн тайлбараас анзаарагддаг. Энэ нь “tolerance” гэдэг үг бол онолын категорин нэр мөний хувьд зөвхөн ёс зүйд төдий биш, ер нь нийгмийн философийн олон салбарт, бас соёлын философид холбогддогтой нийцэж байна. Жишээ нь соёл бол хүмүүсийн үнэлэмж, үйлдлийн арга хоёрын нэгдэл мөн болно. Ийм үзлийн үүднээс бол тэвчээр нь нийгмийн ба улс төрийн байр суурь, шашин шүтлэг, ер нь нийт соёлын уламжлал, хөрөнгө чинээ зэргээрээ ялгаа бүхий хүмүүс ба хүмүүсийн бүлгүүд бие биеэ зөвшөөрөх, харилцан нэгнээ ойлгох, маргаантай асуудлаа хүчирхийллийн биш аргаар шийдвэрлэх арга замыг сонгох, хуулийн ба ёс суртахууны хэм хэмжээнд захирагддаг

⁸³ Даль В.И. Толковый словарь живого русского языка. Москва., 2007. стр 72

⁸⁴ Манайд энэ тухай өгүүлсэн нэг бүтээл дурдахад: Бунийхны Ц.Гомбосүрэн. Хэлний философи ба хэл шинжлэлийн (лингвистик) философи. УБ.,2010, 149-153 дахь тал

⁸⁵ Мөн тэнд, 89-90 дэх тал

байх зэргийг чухалчилдаг хүмүүсийн үйлдэл мөн. Тэвчээр бол хүн хүнтэйгээ төдийгүй гадаад ертөнц, байгальтай харьцах өвөрмөц үнэлэмж ба арга (соёл) мөн.

Энд оросын судлаач Е.Николаевна “Тэвчээр бол бие хүний оюуны ба зан суртахууны чанар” хэмээх бүтээлдээ тэвчээрийг соёл мөн гэдэг байр сууринаас өгүүлсэн зүйлийг дурдъя. Тэнд бичсэнээр тэвчээр бол соёлжсон ертөнцийн баялаг, олон янз байдал, түүнийг ойлгох ойлголт, хүлээн зөвшөөрөх болон гүйцэтгэх, бас өөрийгөө илэрхийлэх нэг хэлбэр, арга зам мөн хэмээн авч үзжээ⁸⁶. Бас социологид тэвчээр бол соёл хоорондын харилцааны нэг үзэгдэл мөн бөгөөд нийгмийн янз бүрийн анги, бүлэг, бүхэн өөр өөрийн өвөрмөц онцлог, өөр өөрийн сонирхолоо хамгаалахдаа бусадтай эвлэлдэн нийлж нийлэмжтэй харилцах явдал мөн гэж үздэг юм.

Үүний зэрэгцээ тэвчээр бол нийгмийн философийн нэг чухал объект, үүнд хүмүүс, байгууллага хоорондын харилцааг онцолдог янз бүрийн философи бүрэлдэхүүний объект мөн.

Орчин үед зарим философич зөвхөн нийгмийн харилцаа, нийгмийн хүрээг онцолж; харин зарим нь нийгмийн амьдралын үндсэн бүх хүрээний философи асуудлыг нийгмийн философид багтаан үздэг юм. Бид энэ өгүүлэлдээ нийгмийн философийг өргөн утгаар тайлбарлагдгийг сонгосон болно. Энэ нь тэвчээрийг хүн төрөлхтний үйл ажиллагааны аливаа төрөлд чухалчлагддагийг бид тооцдогтой уялдаж байгаа юм. Тийм өргөн утгыг онцлон өгүүлэхэд тэвчээрийн гол цөм нь ёс суртахууны хэм хэмжээ байдаг ч гэсэн тэвчээрийн тухай ойлголтыг зөвхөн ёс зүйн категори гэж ойлговол явцуудна гэсэн байр суурийг бид баримталж байна. Ийм байр сууриа үндэслэх зорилгын үүднээс тэвчээр гэж юу болохыг янз бүрийн байр сууринаас илэрхийлсэн зарим зохиогчийн томъёоллыг дурдъя. Үүнд:

-Г.Жигулевна “Толерантность как ценность гражданского общества (Тэвчээр бол иргэний нийгмийн үнэлэмж мөн)” гэсэн сэдэвт 2010 онд хамгаалсан докторын диссертацидаа: тэвчээр бол нэн түрүүнд тэгш ёсыг хүндлэн зөвшөөрөхүй, дээрэлхэж, хүчээр түрэхээс татгалзахуй; хүн төрөлхтөний соёл, хэм хэмжээ, бишрэл зэрэг болбоос олон янз, олон хэмжүүртэй байхыг зөвшөөрөхүй мөн гэж үзжээ.

- Р.Р.Валитова “Толерантность как этическая проблема (Тэвчээр бол ёс зүйн асуудал мөн)” гэсэн сэдэвт 1997 онд хамгаалсан докторын диссертацидаа: тэвчээр бол субъект сайшаахгүй байгаа юмандаа яана гэхэв гэж хүлцэнгүй хандахуй мөн.

⁸⁶ См.об этом: Николаевна.Е. 1997. Толерантность как духовна-нравственное качество личности. Докторская диссертация.-

- Мөн Р.Р.Валитовагийн бичсэнээр америкийн философич S.Mendus: тэвчээр бол нийгмийн ёс суртахуунд чухал байгаль ёсны эрх мөний хувьд төрөлх мэдрэмж биш, харин сурах ёстой хичээл мөн⁸⁷ гэжээ.

- Л.В.Головатая 2006 онд хамгаалсан “Толерантность как проблема философии образования (Тэвчээр бол боловсролын философийн асуудал мөн)” гэсэн диссертацидаа: гэр бүл, соёл, боловсрол зэрэг нийгмийн янз бүрийн зохион байгуулалтаар дамжиж буй тэвчээр бол субъект өөртэйгөө хэл амаа хүчлэн ололцохуй, бие хүн өөрийгөө бататгахуй ба өөрийгөө нээхуй мөн”⁸⁸ гэжээ.

Энэ мэтээр үргэлжлүүлээд байж болох томъёолуудаас дүгнэн дурдахад:

-тэвчээр бол бодгаль хүн, бүлэг хүн, тухайн хүн ам, нийт хүн төрөлхтөн зэрэг янз бүрийн хүрээнд хэрэгжиж байдаг. Иймд тэдгээр хүрээг тээгчдийг нэгтгээд “тэвчээрийн субъект” гэж ерөнхийлөн нэрлэж болох юм. Улмаар тэвчээрт хамааруулж буй субъектийг “нөгөө субъект” хэмээн бид нэрлэж байна.

- тэвчээр бол субъектив чанар мөн.

- тэвчээр бол субъект өөртөө үнэхээр таагүй юмуу эндүү ташаагаар таагүй санагдсан тийм этгээдийг хамгаалах талтай байдаг ч эцсийн эцэст өөрийгөө хамгаалахуй байдаг.

Тийнхүү бидний ерөнхий томъёоллоор *тэвчээр* бол тухайн субъект өөрийгөө хэлмэгдүүлж байна гэж нөгөө субъектийн тодорхой үйлдлийг ямар нэг шалтгаанаар үнэлж буй тохиолдолдоо илүү хэлмэгдэлд нэрвэгдэхгүйн тулд тэрхүү үйлдэлд хариу барих талаар хүлээцтэй хандахуй мөн.

Энд шалтгаан бол бодитой юмуу субъектив, зөв юмуу буруу аль ч байдлаар тогтоогдсон байж болохыг тооцон “ямар нэг” гэдэг тодотголыг оруулсан болно.

Оросын зарим судлаач “тэвчээр”, “тэсвэр (терпение)” гэдэг хоёр ойлголтын ялгааны тухай өгүүлсэн байдгийг бид энд дурдъя. Тухайлбал, В.М.Соколовын бичсэнээр “тэвчээр бол (нийгмийн давхраа, бүлэг зэрэг) бие хүн өөртөө таагүй нийгмийн, оюуны болон бусад нөлөөллийг хүлээж авах сэтгэл зүйн босго, төвшин мөн бөгөөд бие хүн тэр босгоноос давахлаараа сэтгэл зүйн болон хүсэл эрмэлзлийн тэнцвэрээ алдаж, ямар ч үйлдэл хийж магадгүй болдог”⁸⁹. Тэрээр тэвчээр нь бусад хүмүүс “бас эрхтэй” гэдгийг ухаарч хүлээн зөвшөөрөх харилцаа бөгөөд зөрчилдөөнт бүлгүүдийн хоорондох хүчний тэнцвэрт байдал, эв найртай зэрэгцэн орших арга, иргэний нийгмийн үнэлэмж ба нийгмийн хэм хэмжээ гэсэн утгаар хэрэглэжээ.

⁸⁷ Мөн тэнд

⁸⁸ <http://www.dissercat.com/>

⁸⁹ Соколов.В.М. Толерантность: состояние тенденции. – Социс. №8. 2003. стр 54

Тэвчээр бол нийгмийн амьдралын үндсэн бүх хүрэн дэх хүмүүс хоорондын харилцаанд хэрэгжих бололцоо ба шаардлага, бүхий байдгийг бид өмнө дурдсан билээ. Энэ нь тэвчээрийн өөр өөр төрлийг онолын үүднээс авч үзэхэд хүргэж иржээ. Гэхдээ түүнийг нийгмийн амьдралын өөр өөр хүрээнд хэрэгждэгийнх нь үүднээс авч үзээд зогсвол явцуу ангилал болох юм. Учир нь гэвэл тэвчээрийг нийгмийн ба соёлын үзэгдэл мөний хувьд нэн янз бүрийн үндэслэгээний үүднээс анилж болох юм. Тухайлбал, мэдлэгийн аль арга замын хүрээнд хэрэгжиж байгаагийнх нь үүднээс танин мэдэхүйн, үнэлэмжийн, эзотерик хэмээн ангилж болох юм. Тэдгээр тус бүрийн онцлогийг цөөн үгээр илэрхийлэх оролдлого гаргая.

1. Танин мэдэхүйн хүрээнд, эцсийн эцэст шинжлэх ухааны төвшинд тэвчээрийг зөвшөөрөх нэн чухал гносеологи үндэс бол мэдлэгийн төрлүүдийн тухай (эмпиризм, рационализм, иррационализм) зэрэг сонгодог философи дахь өөр өөр сургаалын аль нэгийг зөвшөөрөн баримтлаад бусдыг нь үгүйсгэх биш, харин субъектийн үйлдлийн тухай нөхцөлд тэдгээрийн аль нь ч хүчинтэй байх бололцоог үл үгүйсгэх зарчим мөн. Өөрөөр хэлбэл тэдгээр сургаалын аль алины эерэг гүйцэтгэл (роль)-ийг хүлээн зөвшөөрөх нь мэдрэхүй, сэтгэхүй, интуици зэрэг үнэн мэдлэг бий болоход бие биенээ тэтгэж, баяжуулж байдгийг танин мэдэхүйн үйл ажиллагаанд харгалздаг байна гэсэн үг мөн.

2. Үнэлэмжийн мэдлэгийн хүрээнд тэвчээрийг баримтална гэдэг бол үзэл санааны олон ургальч зарчмыг ухамсартайгаар зөвшөөрөн хэрэгжүүлдэг байх үйл ажиллагаа мөн. Энэ бол тухайн субъект үнэнийг нээх (танин мэдэхүйн) зорилт тавьдаг ч үнэн гэж үзсэн мэдлэгтээ үнэлгээ өгсөн үр дүн нь бусдынхтай адилгүй байгаа нөхцөлд өөрийнхийгөө буруудах, бусдынхыг зөвдөх бололцоог харгалздаг байх үйл ажиллагаа мөн.

3. Эзотерик мэдлэгийн нээгдэлтэнд тэвчээрийг баримталдаг байх заалт тууштай байдаг.

Тэвчээрийг илрэх хүрээгээр нь бодгаль хүний, бүлэг хүний (хамт олны) тухайн орны хүн амын, нийт хүн төрөлхтний гэх мэтээр ангилж болох юм. Харин энд “хүн төрөлхтөний тэвчээр” гэж ярьж буй буй нөхцөлд түүний нөгөө-субъект нь юу байх вэ? гэдэг асуулт гарах үндэстэй юм. Тэгвэл тэр нь хүн төрөлхтөн өөрөө байх болно. Энэ юу гэсэн үг вэ? гэвэл хүн төрөлхтөн өөрийнхөө нийтлэг янз бүрийн үйлдэлд үнэлгээ өгч, тэдгээрийнхээ юу нь өөртөө эрсдэл учруулж буйг ухаарч, тэдгээр эрсдэлийг сааруулж, улмаар бүрэн арилгахын тулд цаг үеийн чанартай бөгөөд тухайн зарим ард түмэнд ашигтай байлаа ч нийтлэг эрх ашигт харин тийм үйлдлүүдээсээ нийтээрээ татгалзах практик улам улам хэрэглэдэг болж байна. Ийм үйл ажиллагаагаа хууль-эрх зүйн баталгаатай болгохын тулд тодорхой орнууд олон улсын хууль, гэрээ боловсруулан, улмаар түүнд нь бусад орон элсдэг практик учир дутагдалтай, бэрхшээл саадтай ч гэсэн ХХ зуунаас хойш өргөн хэрэгждэг болж байгаа билээ.

Тэвчээрийг энэ мэтээр өөр өөр үндэслэгээний үүднээс ангилсан нь судлаачдын бүтээлд байдаг билээ.

Тэвчээр нь субъектийн агшин зуурын шийдвэр ба үйлдлээр хэрэгждэг байвал алдаа гаргах магадлал өндөртэй байдаг. Гэхдээ “агшин зуурын” гэдэг тодотгол үг бол энд физик цаг хугацааны утгатай биш, харин тэвчээр “зохих механизмгүй, шат дамжлагагүй хэрэгжих” гэсэн утгатай буй.

Бидний ойлгож байгаагаар *тэвчээр хэрэгжих механизм* дор хаяж дараах хэдэн элементийн цогцоос бүрдэх ёстой. Үүнд:

1). тухайн субъектэд нөгөө-субъектийн учруулах таагүй нөлөө (үйлдэл, хэл зэргээр) *мэдрэгдсэн* байх ёстой. Тийм мэдрэмжгүйгээр үндэсгүй таамаг, хоосон сэжгээр субъект өөрийгөө тэвчээртэй мэт харуулбал, нөгөө-субъектийн эсрэг сэжиг, хориглох ба хамгаалах аль аль талд хохиролтой үйлдлийг төрүүлж магадгүй байдаг.

2). Тэрхүү мэдрэмжийнхээ үнэн эсэхийг, зөв бурууг шалгах ёстой.

3). Нөгөө-субъектийн учруулах таагүй нөлөөний тухай мэдрэмж нотлогдсон нөхцөлд түүнд (нөгөө субъектэд) хандахдаа тэвчээрийг сонгох, эсвэл эрс хариу барих хоёрын аль нь үр ашигтайн талаар шийдвэр гаргана.

4). Хэрвээ тэвчээрийг сонгосон бол тохиромжтой хэлбэрээ тодорхойлно.

5). Тэвчээрийг үзэл сурталтай явуулах ёстой. Тухайлбал, ийм үйлдэл нь субъектийн хүч доройгийн үр дагавар биш, харин талууд хохиролд нэрвэгдэхгүй байх харилцан ашигтай арга хэрэгсэл мөнийг, тэр нь нөгөө субъектэд хүлээцтэй хандаж буйн нэг баталгаа мөнийг нийтэд хүргэн мэдээлэх зэрэг ажиллагаа хэрэгждэг байх ёстой.

6). Тэвчээрийн арга хэмжээний хэрэгжилтийн үр дүнд үнэлгээ өгөх үйл ажиллагаа бол онол, практикийн болон түүхэн сургамжтай байх болно. Ийм үйл ажиллагаа нь өнөөгийн үүднээс өнгөрсөнд харьцаж, ирээдүйн зорилтоо төлөвлөх нэн чухал нэг арга хэрэгсэл болж чадна.

НОМ ЗҮЙ

Р.Р.Валитова. Толерантность как этическая проблема. М.,1997

Л.В.Головатая .Толерантность как проблема философии образования. М.,2006

Г.Жигулевна.“Толерантность как ценность гражданского общества. М.,2010

Е.Николаевна. Толерантность как духовно-нравственное качество личности.

Докторская диссертация. М., 2010

В.М. Соколов. Толерантность: состояние тенденции. – Социс. №8. 2003

<http://www.dissercat.com/>

Бунийхны Ц.Гомбосүрэн. Хэлний философи ба хэл шинжлэлийн (лингвистик) философи. УБ.,2010

Бунийхны Ц.Гомбосүрэн, Т.Дорждагва. Өрнөдийн соёлын философи. Түүх ба онол. УБ.,2010

В.И.Даль. Толковый словарь живого русского языка. Москва., 2007

Монгол хэлний тайлбар толь. Хоёр дахь хэвлэл. УБ., 2011

Ц. Норжин. Монгол хэлний толь. Өвөрмонголын ардын хэвлэлийн хороо. Хөх хот.,1997

Хорин наймтын тайлбар толь. Өвөр монголын ардын хэвлэлийн хороо. Хөх хот.,1998

Цэвэл.Я. Монгол хэлний товч тайлбар толь. УБ.,1966

SUMMARY

Separating the theoretical and common sense meanings of tolerance, the authors of this article have proposed a formulation that tolerance, theoretically, is human behaviour in which persons or groups of people who have different socio-political status, belief, generally, cultural tradition, and wealth emphasize on mutually agreeing and understanding each other, choosing nonviolent action solving the controversial issues, and obeying legal and moral norms. According to the authors' view, tolerance is specific value and technique (culture) that is not just towards other people, but also toward the world and the nature.

That tolerances in the diverse areas of social life have their own distinction has been fully examined in the article.